

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДЕРЖАВНОЇ ТА МУНІЦИПАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЗА ПРИЙНЯТТЯ НЕПРАВОМІРНИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

КАРИЙ Володимир Вікторович - доктор філософії з права, старший викладач кафедри адміністративного права та судочинства Західноукраїнського національного університету

ORCID: 0000-0003-0634-988X

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.88>

У статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти юридичної відповідальності посадових осіб державної служби та служби в органах місцевого самоврядування за прийняття неправомірних рішень під час розгляду справ про адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану. Проаналізовано правову природу адміністративно-юрисдикційної діяльності суб'єктів публічної служби, визначено особливості їх правового статусу та підстави притягнення до юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства. Особливу увагу приділено впливу правового режиму воєнного стану на реалізацію адміністративно-юрисдикційних повноважень, а також проблемам забезпечення законності та дотримання прав людини під час провадження у справах про адміністративні правопорушення. Обґрунтовано напрями вдосконалення механізмів відповідальності посадових осіб за прийняття незаконних рішень та запропоновано шляхи підвищення ефективності контролю за їх діяльністю.

Ключові слова: державна служба, служба в органах місцевого самоврядування, посадова особа, адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, воєнний стан, юридична відповідальність, адміністративно-юрисдикційна діяльність, законність, публічна служба.

Постановка проблеми

Запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на порядок здійснення повноважень органами державної влади та

органами місцевого самоврядування. Одним із напрямів їх діяльності, який набув особливого значення в умовах воєнного стану, є розгляд справ про адміністративні правопорушення. Наділення посадових осіб державної та муніципальної служби адміністративно-юрисдикційними повноваженнями покладає на них підвищений обов'язок щодо дотримання вимог законності, об'єктивності та неупередженості під час прийняття рішень. Водночас практика свідчить про наявність випадків прийняття неправомірних постанов та інших рішень, які порушують права громадян, що актуалізує питання визначення правових підстав та механізмів притягнення відповідних посадових осіб до юридичної відповідальності. Особливого значення ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли розширення повноважень окремих суб'єктів владних повноважень повинно супроводжуватися ефективними механізмами контролю за законністю їх діяльності.

Стан дослідження проблеми

Окремі аспекти адміністративно-юрисдикційної діяльності органів публічної влади, юридичної відповідальності посадових осіб та особливостей функціонування державної служби і служби в органах місцевого самоврядування були предметом дослідження таких науковців, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. М. Бевзенко, Т. О. Коломовець, С. Г. Стеценко, О. М. Бандурка, Р. С. Мельник, О. І. Миколенко та інших.

Разом із тим питання юридичної відповідальності посадових осіб державної та муніципальної служби за прийняття неправомірних рішень у справах про адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану не отримало комплексного висвітлення в сучасній юридичній науці. Недостатньо дослідженими залишаються проблеми співвідношення різних видів юридичної відповідальності таких посадових осіб, особливостей їх притягнення до відповідальності в умовах особливого правового режиму та удосконалення механізмів забезпечення законності адміністративно-юрисдикційної діяльності.

Метою статті є дослідження правових засад та особливостей юридичної відповідальності посадових осіб державної служби та служби в органах місцевого самоврядування за прийняття неправомірних рішень у справах про адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану, визначення проблем правового регулювання та правозастосовної практики, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення механізмів забезпечення законності та відповідальності суб'єктів публічної служби під час здійснення адміністративно-юрисдикційних повноважень.

Виклад основного матеріалу

Питання юридичної відповідальності посадових осіб державної служби та служби в органах місцевого самоврядування за прийняття неправомірних рішень під час розгляду справ про адміністративні правопорушення набуває особливого значення в контексті забезпечення принципу верховенства права та належного функціонування системи публічного управління. Наділення посадових осіб адміністративно-юрисдикційними повноваженнями передбачає не лише право приймати рішення від імені держави або територіальної громади, але й покладає на них обов'язок діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені законодавством.

Конституційні засади відповідальності суб'єктів владних повноважень визначені статтею 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади, органи

місцевого самоврядування та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі та в межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України [1]. Вказане положення виступає фундаментальною гарантією законності діяльності посадових осіб та одночасно правовою підставою для настання відповідальності у разі прийняття незаконних рішень.

Правовий статус державних службовців визначається Законом України «Про державну службу», який закріплює принципи професіоналізму, доброчесності, політичної неупередженості та відповідальності державного службовця за результати своєї діяльності [2]. Аналогічно Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» покладає на посадових осіб місцевого самоврядування обов'язок сумлінно виконувати службові повноваження та нести відповідальність за порушення законодавства під час їх реалізації [3]. Таким чином, відповідальність посадових осіб є невід'ємним елементом їх правового статусу як суб'єктів публічної служби.

Особливості відповідальності зазначених посадових осіб значною мірою пов'язані зі здійсненням ними адміністративно-юрисдикційної діяльності. У науковій літературі адміністративна юрисдикція розглядається як форма владної діяльності уповноважених суб'єктів, спрямована на розгляд індивідуальних справ та прийняття обов'язкових для виконання рішень із застосуванням заходів державного примусу [4, с. 58]. Одним із різновидів такої діяльності є провадження у справах про адміністративні правопорушення, під час якого посадові особи наділяються правом оцінювати докази, встановлювати наявності або відсутності складу правопорушення та вирішувати питання про притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Основним нормативно-правовим актом, який регламентує порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення, є Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відповідно до його положень уповноважені посадові особи зобов'язані всебічно, повно та об'єктивно з'ясувати обставини кожної справи, прийняти законне

й обґрунтоване рішення та забезпечити виконання винесеної постанови [5]. Порухення цих вимог може свідчити про прийняття неправомірного рішення та створювати підстави для настання різних видів юридичної відповідальності.

У наукових дослідженнях неправомірне рішення у сфері адміністративної юрисдикції розглядається як індивідуальний владний акт, прийнятий із порушенням норм матеріального або процесуального права, перевищенням компетенції чи зловживанням наданими повноваженнями [6, с. 113]. Такі рішення можуть проявлятися у незаконному притягненні особи до адміністративної відповідальності, безпідставному закритті провадження у справі, порушенні права особи на захист або недотриманні встановленої процедури розгляду справи.

Особливістю правового статусу посадових осіб державної та муніципальної служби є можливість застосування до них кількох видів юридичної відповідальності залежно від характеру вчиненого порушення. Так, за прийняття неправомірного рішення можуть наставати дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова або кримінальна відповідальність. На думку С. Г. Стеценка, ефективність механізму відповідальності суб'єктів владних повноважень визначається не суворістю санкцій, а реальністю їх застосування та здатністю забезпечувати належний рівень законності у сфері публічного управління [7, с. 94].

Важливе значення для оцінки правомірності рішень посадових осіб має практика адміністративних судів. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України будь-яке рішення суб'єкта владних повноважень підлягає перевірці на відповідність критеріям законності, обґрунтованості, пропорційності та добросовісності [8]. Саме судовий контроль виступає одним із ключових механізмів забезпечення відповідальності посадових осіб за порушення прав та законних інтересів громадян.

Отже, теоретико-правові засади юридичної відповідальності посадових осіб державної та муніципальної служби за прийняття неправомірних рішень у справах про адміністративні правопорушення ґрунтуються

на конституційних принципах законності та верховенства права, положеннях законодавства про публічну службу та адміністративну відповідальність, а також на сучасних наукових підходах до розуміння адміністративно-юрисдикційної діяльності. Прийняття неправомірного рішення є підставою для застосування передбачених законом заходів юридичної відповідальності та водночас свідчить про порушення основних принципів функціонування публічної влади в демократичній правовій державі.

Запровадження воєнного стану в Україні обумовило суттєві зміни у функціонуванні системи публічного управління та реалізації владних повноважень органами державної влади й органами місцевого самоврядування. Водночас навіть в умовах особливого правового режиму принцип законності залишається визначальним для діяльності посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення. Здійснення адміністративно-юрисдикційних повноважень передбачає прийняття рішень, які безпосередньо впливають на права, свободи та законні інтереси громадян, а тому будь-які порушення вимог законодавства можуть стати підставою для настання юридичної відповідальності відповідних посадових осіб.

Правовий режим воєнного стану визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод, а також наділення органів державної влади додатковими повноваженнями, необхідними для забезпечення оборони держави та громадської безпеки [9]. Разом із тим зазначений Закон не містить положень, які б звільняли посадових осіб від обов'язку діяти відповідно до вимог законності або усували юридичну відповідальність за прийняття неправомірних рішень.

Особливого значення в умовах воєнного стану набувають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил військового обліку, мобілізаційної підготовки та мобілізації. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлює обов'язки громадян, під-

приємств, установ та організацій у сфері мобілізаційних заходів, а також визначає компетенцію органів влади щодо контролю за їх виконанням [10]. Практика свідчить, що значна кількість спорів виникає саме у зв'язку з притягненням осіб до адміністративної відповідальності за порушення вимог мобілізаційного законодавства, що підвищує ризики прийняття неправомірних рішень уповноваженими посадовими особами.

Найбільш поширеним видом відповідальності посадових осіб за прийняття незаконних рішень залишається дисциплінарна відповідальність. Відповідно до Закону України «Про державну службу» державний службовець може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, перевищення повноважень, порушення принципів державної служби та інші протиправні дії [2]. Аналогічні підходи застосовуються і щодо посадових осіб місцевого самоврядування. Прийняття необгрунтованої постанови у справі про адміністративне правопорушення, порушення процедури розгляду справи чи ігнорування доказів можуть розглядатися як підстави для застосування дисциплінарних стягнень.

У випадках, коли неправомірне рішення спричиняє завдання матеріальної або моральної шкоди особі, може наставати цивільно-правова відповідальність держави чи органу місцевого самоврядування. Стаття 56 Конституції України гарантує кожному право на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади та їх посадових осіб [1]. У подальшому держава або відповідний орган можуть реалізувати право регресної вимоги до посадової особи, винної у завданні шкоди.

Окремі неправомірні рішення можуть містити ознаки адміністративних або кримінальних правопорушень. Зокрема, у випадках умисного перевищення влади, зловживання службовим становищем, службового підроблення чи прийняття завідомо незаконних рішень можуть застосовуватися положення Кримінального кодексу України [11]. В умовах воєнного стану суспільна небезпека таких діянь істотно зростає, оскільки

ки вони можуть негативно впливати на реалізацію заходів оборони держави та підривати довіру громадян до органів публічної влади.

Важливим механізмом виявлення неправомірних рішень виступає адміністративне судочинство. Верховний Суд у своїй практиці неодноразово наголошував, що суб'єкти владних повноважень під час розгляду справ про адміністративні правопорушення зобов'язані діяти відповідно до принципів обгрунтованості, пропорційності та належної правової процедури. Недотримання цих вимог є підставою для скасування відповідного рішення та може свідчити про наявність підстав для притягнення винної посадової особи до відповідальності [12].

Науковці також звертають увагу на те, що в умовах воєнного стану існує ризик надмірного розширення дискреційних повноважень посадових осіб. На думку В. М. Бевзенка, ефективне функціонування публічної адміністрації в умовах кризових ситуацій не повинно призводити до послаблення стандартів законності та підзвітності суб'єктів владних повноважень, оскільки саме відповідальність посадових осіб є одним із ключових елементів гарантування прав людини [13, с. 13].

Таким чином, особливості юридичної відповідальності посадових осіб державної та муніципальної служби в умовах воєнного стану полягають у поєднанні підвищених вимог до законності їх діяльності та необхідності забезпечення ефективного виконання завдань, пов'язаних із захистом держави. Незважаючи на особливості правового режиму воєнного стану, прийняття неправомірних рішень у справах про адміністративні правопорушення залишається підставою для застосування дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності залежно від характеру та наслідків вчиненого порушення.

Ефективність реалізації адміністративно-юрисдикційних повноважень значною мірою залежить від наявності дієвих механізмів відповідальності посадових осіб за прийняття неправомірних рішень. Незважаючи на існування розгалуженої системи

правового регулювання, чинне законодавство України не забезпечує достатнього рівня правової визначеності щодо підстав та порядку притягнення посадових осіб державної та муніципальної служби до відповідальності за незаконні рішення у справах про адміністративні правопорушення. В умовах воєнного стану зазначені проблеми набувають особливої актуальності, оскільки розширення обсягу владних повноважень повинно супроводжуватися належними механізмами контролю та підзвітності.

Однією з ключових проблем є відсутність комплексного нормативного регулювання відповідальності посадових осіб за порушення законності під час здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності. Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює порядок притягнення осіб до адміністративної відповідальності, однак не містить спеціальних положень щодо відповідальності уповноважених посадових осіб за прийняття незаконних постанов чи інших процесуальних рішень [5]. У результаті питання відповідальності таких осіб регулюються нормами різних галузей права, що нерідко ускладнює їх практичне застосування.

Суттєвою проблемою залишається і складність встановлення особистої вини посадової особи у випадках прийняття незаконного рішення. У багатьох випадках суди скасовують постанови у справах про адміністративні правопорушення через процесуальні порушення або недостатність доказів, проте сам факт скасування рішення не завжди стає підставою для притягнення посадової особи до дисциплінарної чи іншої юридичної відповідальності. Як зазначає Р. С. Мельник, однією з основних проблем сучасної системи публічного управління є недостатня персоніфікація відповідальності посадових осіб за прийняті ними владні рішення.

Окремої уваги потребує питання відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями посадових осіб. Відповідно до Цивільного кодексу України шкода, завдана незаконними рішеннями органів державної влади або органів місцевого самоврядування, відшкодовується державою або відповід-

ною територіальною громадою незалежно від вини конкретної посадової особи [14]. Такий механізм спрямований на забезпечення ефективного захисту прав громадян, проте на практиці випадки реалізації регресних вимог до винних посадових осіб залишаються поодинокими. Це негативно впливає на превентивну функцію юридичної відповідальності та не сприяє підвищенню рівня особистої відповідальності службовців за результати їх діяльності.

Перспективним напрямом удосконалення механізмів відповідальності є подальша цифровізація адміністративно-юрисдикційної діяльності. Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки одним із пріоритетів розвитку системи публічного управління є впровадження цифрових інструментів контролю та моніторингу діяльності суб'єктів владних повноважень [15]. Використання електронного документообігу, автоматизованої фіксації процесуальних дій та електронних реєстрів дозволить забезпечити більшу прозорість процесу розгляду справ про адміністративні правопорушення та створить додаткові гарантії для виявлення випадків прийняття неправомірних рішень.

Важливим напрямом удосконалення законодавства є також нормативне закріплення спеціальних стандартів адміністративно-юрисдикційної діяльності посадових осіб в умовах воєнного стану. Такі стандарти повинні визначати особливості реалізації дискреційних повноважень, критерії оцінки правомірності рішень та механізми внутрішнього контролю за їх прийняттям. На думку Т. О. Коломoeць, удосконалення адміністративно-деліктного законодавства має здійснюватися з урахуванням сучасних викликів безпеки та необхідності забезпечення балансу між інтересами держави і правами людини.

Крім того, потребує вдосконалення система професійної підготовки посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення. Постійні зміни законодавства, поява нових категорій правопорушень та особливості застосування правових норм під час воєнного стану обумовлюють необхідність систематичного підвищення кваліфікації державних служ-

бовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Належний рівень професійної підготовки сприятиме зменшенню кількості неправомірних рішень та підвищенню рівня довіри громадян до органів публічної влади.

Таким чином, удосконалення механізмів юридичної відповідальності посадових осіб державної та муніципальної служби за прийняття неправомірних рішень у справах про адміністративні правопорушення потребує комплексного підходу, що включає оновлення нормативно-правової бази, посилення персональної відповідальності службовців, розвиток цифрових механізмів контролю та підвищення рівня професійної підготовки. Реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню принципу законності та підвищенню ефективності адміністративно-юрисдикційної діяльності в умовах воєнного стану.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що юридична відповідальність посадових осіб державної служби та служби в органах місцевого самоврядування за прийняття неправомірних рішень у справах про адміністративні правопорушення є важливим елементом механізму забезпечення законності та принципу верховенства права в діяльності органів публічної влади. Наділення посадових осіб адміністративно-юрисдикційними повноваженнями обумовлює підвищений рівень їх відповідальності за законність, обґрунтованість та справедливості прийнятих рішень, оскільки наслідком таких рішень може бути істотне обмеження прав, свобод та законних інтересів громадян.

Встановлено, що правовою основою відповідальності посадових осіб за прийняття неправомірних рішень виступають конституційні принципи законності та підзвітності суб'єктів владних повноважень, норми законодавства про державну службу та службу в органах місцевого самоврядування, положення адміністративно-деліктного законодавства, а також механізми судового контролю за діяльністю органів публічної влади. Прийняття незаконного рішення у справі про адміністративне правопорушення може бути підставою для дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримі-

нальної відповідальності залежно від характеру допущених порушень та їх наслідків.

Дослідження особливостей реалізації адміністративно-юрисдикційних повноважень в умовах воєнного стану свідчить про зростання ролі посадових осіб державної та муніципальної служби у забезпеченні правопорядку, реалізації мобілізаційних заходів та виконанні інших завдань, пов'язаних із захистом національної безпеки. Водночас воєнний стан не скасовує вимог щодо дотримання законності під час розгляду справ про адміністративні правопорушення та не звільняє посадових осіб від юридичної відповідальності за прийняття неправомірних рішень. Навпаки, в умовах розширення дискреційних повноважень особливого значення набувають ефективні механізми контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень.

У ході дослідження виявлено низку проблем, які негативно впливають на ефективність механізму відповідальності посадових осіб. До них належать фрагментарність правового регулювання, недостатня визначеність підстав персональної відповідальності за незаконні рішення, складність практичної реалізації регресних механізмів відшкодування шкоди, а також відсутність спеціальних процедур оцінювання правомірності адміністративно-юрисдикційних рішень, прийнятих в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано, що вдосконалення механізмів юридичної відповідальності посадових осіб державної та муніципальної служби повинно здійснюватися шляхом комплексного оновлення адміністративно-деліктного законодавства, нормативного закріплення чітких критеріїв оцінки неправомірності адміністративно-юрисдикційних рішень, посилення персональної відповідальності службовців за порушення прав громадян, розвитку цифрових інструментів контролю за діяльністю органів публічної влади та підвищення рівня професійної підготовки осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення.

Таким чином, забезпечення реальної та ефективної юридичної відповідальності посадових осіб за прийняття неправомірних рішень у справах про адміністративні пра-

випорушення є необхідною умовою зміцнення законності, підвищення довіри громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, а також забезпечення належного функціонування системи публічного управління в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
4. Адміністративне право: навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй та ін. Вид. 6-те, допов. та перероб. Харків: Право, 2021. 196 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>.
6. Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю. *Національний університет внутрішніх справ*. 2002. № 3. С. 108-116.
7. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2009.
8. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
10. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.
11. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 543/775/17. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/88952415>.

13. Бевзенко В. М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному процесі України. *Журнал східноєвропейського права*. 2013. № 1. С. 12-17.

14. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

15. Про схвалення Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>.

Volodymyr Karyy

LEGAL LIABILITY OF STATE AND MUNICIPAL OFFICIALS FOR MAKING UNLAWFUL DECISIONS IN CASES INVOLVING ADMINISTRATIVE OFFENSES UNDER MARTIAL LAW

The article examines the theoretical and practical aspects of the legal liability of civil servants and local self-government officials for adopting unlawful decisions in cases of administrative offenses under martial law. The legal nature of administrative-jurisdictional activities performed by public service officials is analyzed, as well as the peculiarities of their legal status and the grounds for bringing them to legal liability for violations of legal requirements. Particular attention is paid to the impact of the martial law regime on the exercise of administrative-jurisdictional powers and to the issues of ensuring legality and protection of human rights during administrative offense proceedings. The study substantiates the directions for improving liability mechanisms for unlawful decisions adopted by public officials and proposes measures aimed at increasing the effectiveness of control over their activities.

Keywords: *civil service, local self-government service, public official, administrative offense, administrative liability, martial law, legal liability, administrative-jurisdictional activity, legality, public service.*